

prikkelend Poëzie of pamflet?

Over de vraag wat een gedicht is lopen de meningen uiteen. Duidelijk is wel dat in weinig woorden het nodige opgeroepen kan worden. *Show, don't tell*. De kracht van het beeld staat centraal. Anders gezegd: de verbeelding aan de macht! Wytze Brandsma begeeft zich met zijn tweetalige bundel *God is het antwoord niet* (God is it antwurd net) ogenschijnlijk op de grens van poëzie en pamflettisme. In een voorwoord maakt hij de lezer duidelijk dat de gedichten 'zijn geschreven vanuit het idee, dat het aan ons mensen is om vrede en gerechtigheid te bewerkstelligen'. De titel van de bundel vat, aldus Brandsma op de achterflap, 'zijn visie op theologie in één zin samen'. Blijkbaar is hij bevreesd dat de gedichten niet voor zich spreken. De motivatie van Brandsma om met gedichten de wereld te verbeteren leidt ertoe dat in sommige gedichten het pamflettisme hoogtij viert: *Zin geven/aan het leven/is kiezen voor/medemenselijkheid/vrede/en/gerechtig-*

heid. Op zijn sterkst is Brandsma in de gedichten waarin hij met de taal speelt, zoals in *De man van Nazareth: Jezus liet zien/dat vrijheid/van geloven/samen gaat/met/aren plukken/en/een paar vaten/goede wijn*. Het continue gebruik van enjambementen (dichtregels die zonder pauze doorlopen in een volgende regel) doet vaak wat geforceerd aan. En toch zegt een stemmetje in mij dat de bundel van Wytze Brandsma op menig doopsgezinde leestafel zal komen te liggen. Daarvoor zijn de gedichten, inclusief *Onze moeder* en *Geloofsbelijdenis*, voldoende prikkelend. Brandsma roept op en daagt uit en dat begint al bij de keuze voor de titel.

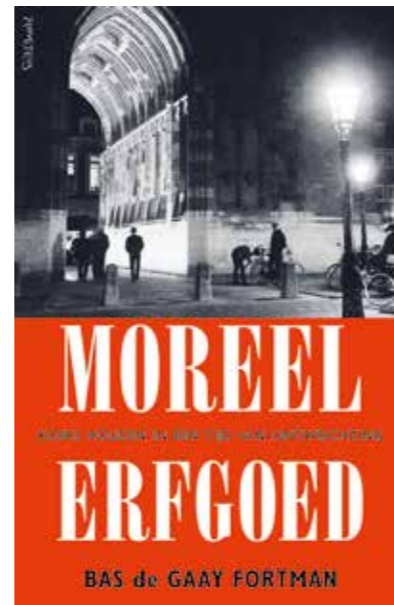
☀☀☀
God is het antwoord niet, Wytze Brandsma, uitgeverij Narratio, € 9,-

op koers Tegen decivilisatie

'De grondwet leidt een armetierig bestaan.' Zo typeerde de fractieleider van de ChristenUnie in de Tweede Kamer ooit de Nederlandse grondwet. Bas de Gaay Fortman, oud-politicus en emeritus hoogleraar Politieke Economie, stipt deze uitspraak verschillende keren aan in zijn boek *Moreel erfgoed*. Hij vindt onze grondwet de morele maat voor de beslissingen van politici én voor het handelen van de Nederlandse burger. Met name artikel 1 is richtinggevend: *Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld* (met de nadruk op het woordje 'allen'). Kom daar maar eens mee aanzetten bij Wilders en consorten. De Gaay Fortman geeft hun dan ook met regelmaat en in ferme taal een veeg uit de pan. 'De heersende idee zal moeten zijn dat we pal

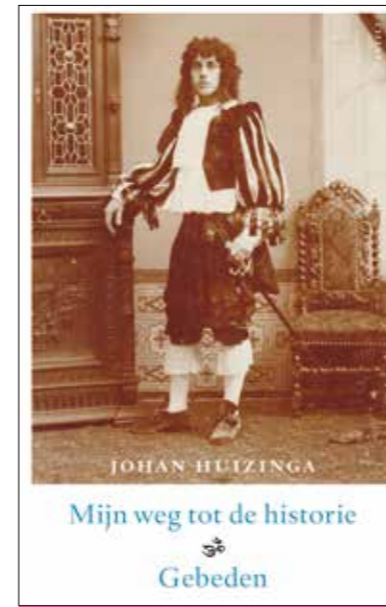
staan voor ons moreel erfgoed en ons moeten keren tegen de belagers ervan.' Wat het begrip 'moreel erfgoed' inhoudt legt de auteur uit in een staatsrechtelijk, historisch betoog. Van de *Magna Charta* uit 1015: het handvest van fundamentele vrijheden ter bescherming tegen misbruik van macht door de Britse koning Jan ('zonder land'), de *Acte van Verlatinghe* van de Staten-Generaal die in 1581 verklaarden koning Filips II af te zetten, tot de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* uit 1948 én de Nederlandse grondwet.

De Gaay Fortman steekt zijn mening niet onder stoelen en banken. 'De omvorming van ons ministerie van Justitie in een departement voor eerst Veiligheid en daar achteraan nog Justitie – een beschamende erfenis van dat miserabele kabinet-Rutte-Verhagen-Wilders – staat model voor het gevaar van decivilisatie.' Een essay heeft Bas de Gaay Fortman dit boek genoemd, maar het is veeleer een lang college van 376 bladzijden, gelardeerd met persoonlijke ervaringen. Moreel erfgoed leest soepel en

gemakkelijk, maar is soms nogal somber en belerend van toon.
door Jehannes Regnerus

☀☀☀
Moreel erfgoed. *Koers houden in een tijd van ontwrichting*, Bas de Gaay Fortman, uitgeverij Prometheus, € 39,95

historicus Onverwachte kanten

Deze zomer verschenen, gebundeld in een fraai boekje, twee onbekende kleine werken van de historicus Johan Huizinga. Huizinga was lid van de Leidse doopsgezinde gemeente en gedoopt in de Groninger vermaning aan de Oude Boteringstraat. Huizinga is vooral bekend geworden door zijn magistrale werk *Herfsttij der Middeleeuwen*. Maar wat weten we echt van hem? Toen ik mij ooit in de geschiedenis van de jaren 30 verdiepte, stuitte ik op een cultuurpessimistische Huizinga. Een nogal afstandelijk heerschap dat, net als Spengler en Ortega y Gasset, met diepe weersin de materialistische massademocratie van zijn tijd beschouwde en vanuit die dispositie het

nationaal-socialisme veroordeelde. Huizinga keek met weemoed terug naar het laat 19e-eeuwse, deftig-liberale Nederland van zijn jeugd. Over die tijd gaat vooral zijn autobiografische schets *Mijn weg tot de historie*. In gevoelig en beeldend proza schetst Huizinga hoe hij als kind en later als student in de stad Groningen zijn weg vond in de kleine wereld van de toenmalige geschiedwetenschap. Er doemt een beeld op van een bescheiden, nu en dan aan zichzelf twijfelend mens. Bezorger Van der Lem geeft in zijn verhelderende toelichting een plausibele verklaring voor Huizinga's nederigheid, die ik hier niet zal verklappen. En dan de *Gebeden*. Het gaat hier om de dertien gebeden die Huizinga schreef in het najaar van 1944, samen met zijn tweede, veel jongere Rooms-katholieke vrouw en hun dochtertje. Het zijn sterk persoonlijke gebeden, vooral gericht op het behoud van het eigen gezin. Van der Lem merkt in zijn toelichting op dat ze algemeen christelijk van aard zijn, dus niet gebonden aan één specifieke godsdienstige overtuiging. Waag ik me toch aan een duiding, dan kunnen Huizinga's gebeden het beste worden gekwalificeerd als nogal kinderlijke, maar daarom niet minder oprechte uitingen van een primair existentiële geloofsovertuiging. Het feit dat Huizinga en zijn jonge gezin in het najaar van 1944 in De Steeg, dus pal in de frontlijn woonden, verklaart heel veel: hier richt een letterlijk doodsbange man zich tot het opperwezen. De gebeden zijn daarmee herkenbaar geworden, waardoor Huizinga ons ineens heel nabij komt.
door Meine Henk Klijnsma

☀☀☀
Mijn weg tot de historie & Gebeden, Johan Huizinga (bezorgd door Anton van der Lem), uitgeverij Van Tilt, € 19,50

amerika Volgens Van Rossem

Het herfstnummer van *Maarten!*, het blad van nationale knorrepot Maarten van Rossem, is geheel gewijd aan de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 8 november aanstaande. Oud NRC-journalist Marc Chavannes – 'Ik stem niet. Daarmee voel ik me vrij om over iedereen te zeggen wat ik denk dat de waarheid is' – geeft een duiding van de ontwikkelingen in de Verenigde Staten. 'Ik had verwacht dat de VS nog religieuzer zouden worden, maar dat is niet gebeurd. Integendeel. En de invloed van het extreme neoliberalisme heeft (...) meer schade aangericht dan ik had verwacht.' Een statistiek van Unicef geeft aan dat de VS inmiddels een ontwikkelingsland is geworden omdat meer dan 32% van de kinderen in armoede opgroeit. Volgens Van Rossem en de statistieken gaat Hillary Clinton de verkiezingen winnen. Een winst van hofnar Trump beschouwt hij als een 'hypothetische ramp'.

Maarten! is te koop in de tijdschriftenhandel en online, € 6,99

Tenzij anders vermeld, zijn de bijdragen op deze pagina's van de hand van Martin Maassen, *martin.maassen@doopsgezind.nl*

☀ De zonnetjes bij de besproken boeken en bladen geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één zonnetje (niet best) tot vijf (mag op uw nachtkastje niet ontbreken).